

Marlo's Chroniek

Stichting

Heemkunde Markelo

Jaargang 4

Nummer 2

Oktober 2001

Marclo's Chronyke

Uitgave van de Stichting Heemkunde Markelo

Inhoud

Van de redactie	1
Erve de Kleyne Pot	1
Paardenvordering	5
Als een melkbus kon praten	10
Leven en werken op de boerderij..	14
Oud nieuws	18
Oude foto	19
In plaats van kaarten	20
Erfbenamingen	26

Redactieleden

Mw. W. Roodhorst, Pr.Irenestraat 13, 7475 BW Markelo,
tel. 363795

Mw. G. Stokreef-Braakman, Lareneweg 2, 7475 PW Markelo,
tel. 363009

J. G. Hidders, Goorseweg 12, 7475 BD Markelo, tel. 361833

G.J.Leferink, Tolweg 57, 7475 BH Markelo, tel. 361890

Stichting Heemkunde Markelo. Internet: [http:// go.to/markelo](http://go.to/markelo)

Secretariaat: A. H. Vedderts, Blauwe Torenstraat 33, 7241 BD
Lochem. E-mail: antonvedderts@hetnet.nl

Van de redactie.

De heer Bruinsel, die mee heeft geholpen om Marclo's Chronyke op te starten, heeft onze redactie verlaten. We hadden aan hem een bijzondere steun. Zijn kennis van taal en stijl, gedegen zoals een oud-hoofdonderwijzer betaamt, was voor ons van onschatbare waarde. De vaste rubriek 'Oude foto' werd met veel zorg en plezier door hem samengesteld. De diverse artikelen van zijn hand waren zeer de moeite van het lezen waard. Zijn besluit om na het voorgaande nummer te stoppen is genomen omdat hij vindt dat een redactie regelmatig ander bloed nodig heeft om goed te kunnen functioneren.

Gelukkig heeft hij toegezegd nog wel eens een artikel voor ons te willen verzorgen.

Voor al uw werk en die toezegging: hartelijk dank, mijnheer Bruinsel!

De Kleyne Pot

In Markelo en ver daarbuiten kent men herberg De Pot. Een landelijk gelegen boerenherberg aan de voet van de Herikerberg. Duiken wij in de historie en gaan terug tot de volkstelling van 1748, dan zien wij dat er over twee boerderijen wordt gesproken, die beide de naam De Pot in zich meedragen. De ene wordt benoemd als de "Potmans Plaatse" en de andere als "de Kleyne Pot". De "Potmans Plaatse" wordt in andere oude akten ook wel genoemd: "Groten Pot(man)" en ook de "Oude Pot". Zij zal vermoedelijk herberg de "Oude Pot" zijn geweest. *In 1748 waren hiervan de bewoners: Willem en Lysabeth oude luiden, Berent en Aele jonge luiden. Jenneken, Gerrit, Janna en Geertruid kinderen van de jonge luiden.*

Doordat de namen van de beide erven in het verleden nogal door elkaar gebruikt zijn, kunnen hier en daar hiaten in de beschrijving voorkomen. Soms wordt alleen maar gesproken over De Pot.

In dit nummer willen wij ons beperken tot de "Kleyne Pot". Op herberg de Oude Pot komen wij later terug.

Op de Kleyne Pot wonen in 1748 *Jan en Harmine. Jenneken, Egberdine en Henderik. Eveneens is nog een arm mens gehuisvest, genaemt Gerritien.*

Jan Hofman (ook wel Hofmans of Hospes genoemd) is afkomstig uit Holten. Hij is daar op 31 oktober 1734 gehuwd met Harmine of Harmke Potman. Deze is afkomstig van de boerderij Kleyn Daalwijck. Haar vader is Hendrik Jansen Heckers, die volgens het trouwregister op 6 maart 1712 is gehuwd met Jenne Stoffers.

Uit dit huwelijk worden negen kinderen geboren, waarvan Garrijtt op de boerderij blijft wonen. De kinderen worden allen gedoopt met de naam Potman

Dat het met de boerderij niet zo rooskleurig gaat, zien wij in een akte:

In 1759 lenen Jan Hospes (hospes=waard) in den Pot en vrouw Harmken f 400,- van de mombaren (voogden) van Hendrik Jalink, minderjarige zoon van wijlen Gerrit Jalink, in leven coopman tot Amsterdam, en Maria Cramer, nu hertouwt aan den coopman Frederik Röhne, met als onderpand hun vrije en allo-diale huis, hoff en gaarden den Pot genaamd met het land bij het huis in den Agtersten Daalwijcker Camp, alsmede nog een mudde land, sijnde tiendbaar, samen groot 5½ mudde gesaay, door comparanten eerder aangekocht van Dr. Joan Reminck en vrouw Geertuid Aleida Marienburg te Deventer.

Na het overlijden van Jan op de Kleyne Pot, gaat Harmke hertrouwen met Thonis Wilbers. Alvorens dit gebeurt, moet er eerst een maagscheiding worden opgemaakt. In deze akte lezen wij: *De nagelaten kinderen zijn Jan, Jenken, Ebbe, Hendrik, Toennis, Gerrit, Janna en Aarent. Ieder kind krijgt voor vaderlijk goed f 37,00, de jongens bovendien een gust beestjen en een kiste en de meysjes ieder een paar linnen bedden met toebehoor op naberlijke wijze.*

De opvolger op de Kleyne Pot Garrijt (nu Gerrit genoemd), geboren op 13 november 1751, huwt op 11 juni 1774 met Everdina Hofmans. Vermoedelijk komt zij ook uit Holten aangezien haar naam niet in het doopregister van Markelo voorkomt.

Uit dit huwelijk worden zes kinderen geboren waarvan er drie zeer jong overlijden. De kinderen worden gedoopt met de naam Potman.

Gerrit en Everdina hebben ook moeite om de eindjes aan elkaar te knopen. Dit maakt ons de volgende akte duidelijk:

In 1780 lenen de hospes op den Pot, genaamd Gerrit en vrouw Everdina Hofmans, f 600,- van Jan Poel als mombor over de thans onmundige en nagelaten Willem Weerdes, kind van Gerrit Weerdes en Janna Haar Geerdes, op de boerderij de Weerd in Stokkum. Onderpand is de Pot met haar onderhorige landerijen.

Uit wat wij tot nu toe hebben gevonden in de archieven, blijkt nergens wanneer de Kleyne Pot gebouwd is.

Vermoedelijk is dit geweest tussen 1675 en 1748, waarna Potjans en zijn vrouw Harmke op de Kleyne Pot zijn gaan wonen. Waar zij voordien hebben gewoond is ook niet geheel duidelijk.

In het hoofdgeldregister van 1767 staat dat op de Kleyne Pot, man en vrouw tot de onvermogene personen behoren.

Register van het hooftgeld welke ingevolge resolutie van Ridderschap en Steeden van den 15 april 1767 door die ondergetekende als geswoorden naukeurig is opgemaakt na afgelegten eed van die personen die vergen zijn om hooftgelt te kunnen betaalen neffens van de overmoogen en die het van den armen staat of Diaconie werkelijk trekkende

RAO Statenarchief

Gerrit overlijdt op 6 december 1811, waarna zijn zoon Hendrik, geboren op 23 januari 1780, het bedrijf overneemt. Hij trouwt op 7 augustus 1803 met Harmina Holstege. Uit dit huwelijk

worden vijf kinderen geboren, waarvan er drie ook jong overlijden.

Als Hendrik overlijdt op 6 december 1819 is hij 39 jaar. Zijn vrouw Harmina verkoopt in 1823 de Kleyne Pot aan Wolter Stoelhorst, gedoopt 8 juni 1783, overleden 29 februari 1840, van beroep landbouwer en tapper. Wolter is gehuwd met Jenneken ter Look, gedoopt 31 december 1792, overleden 29 september 1838.

Uit dit huwelijk worden vier kinderen geboren. De oudste Antonia blijft bij haar ouders wonen en trouwt op 15 augustus 1839 met Gerrit Geerdink.

De familie Stoelhorst blijft tot 1848 wonen op de Kleyne Pot en verhuist dan naar Neede. De boerderij wordt voor f 1820,- verkocht aan Arend Jan Bannink.

Arend Jan Bannink is in 1840 geboren in Voorst en trouwt in 1839 met Aaltjen Nijkamp uit Bathmen. Uit dit huwelijk worden zes kinderen geboren. De familie Bannink blijft ongeveer tien jaar op de Kleyne Pot wonen en vertrekt naar de Oude Rijssen-seweg, naar de boerderij die nu nog Bannink heet.

De volgende bewoner op de Kleyne Pot is Anthony Lonink, (op bisschopslonink) geboren 28 augustus 1813 in de Dijkerhoek te Markelo. Hij huwt op 19 september 1844 met Janna Hungerink die op 22 mei 1816 te Stokkum op de Weerd geboren is. Ze krijgen zes kinderen, waarvan er twee op jonge leeftijd overlijden.

De familie Lonink woont een korte periode op de Kleyne Pot en verhuist in 1869 naar Holten. Het boerderijtje wordt weer verkocht.

Jan Harmen Schreurs, geboren op 18 februari 1831 is dan de nieuwe eigenaar. Hij is op 28 december 1865 getrouwd met Willemina Kevelham (afkomstig van Meengs uit Herike). Jan Harmen is strodekker van beroep en komt van het boerderijtje "Haans" uit het Beukenlaantje.

Uit dit huwelijk worden zes kinderen geboren, waarvan er drie op jonge leeftijd overlijden.
De oudste, Gerrit Jan, geboren 28 december 1866 blijft op de boerderij en is, net als zijn vader, strodekker van beroep. In de volksmond wordt hij dan ook Dekkersgetjan genoemd. Hij blijft ongehuwd.

De laatste bewoners op de Kleyne Pot zijn: Jan Willem Oosterkamp en Janna die zich in 1909 op deze boerderij vestigen. Zij vertrekken later naar de Winterkampen, op de plaats waar nu Harmelink woont. Hierna wordt de Kleyne Pot afgebroken.

Bovenstaande gegevens zijn voor een deel nog uitgezocht door ons (helaas te jong overleden) redactielid Dico Lonink.

Paardenvordering.

Aan de tweede wereldoorlog bewaren veel mensen nog herinneringen, zowel prettige als nare of spannende. De onzekerheid over wat er kon gebeuren maakte alles nog erger. Het verslag van zo'n gebeurtenis, toen direct door hem op schrift gesteld, kregen we van de heer H.Sligman (Hendrik van de Wéver) aangereikt.

We geven het onveranderd weer:

't Was zondagavond 4 Febr '45 + 8 uur toen politieagent Steen kwam met de mededeling zo spoedig mogelijk op 't Gemeentehuis te komen (3 dagen eten mee nemen) om paarden te halen van Zwolle (welke daar van de boeren gevorderd waren). Om 10 was 't zo ver om de reis te aanvaarden (+ 20 personen)
Dit waren:

J. Klumpers (bakker)	
G.Wissink (Cafe)	
T.Kistemaket (Electriscijn)	
Tonnie Rouwenhorst	(bakkersknecht)
Leen (evacue Scheveningen	„ „)

J.Kuipers (kleemmaker)
 J.H.Brinkers (petroleumventer en boer)
 A.Godeke (manufacturier)
 J.Schorfhaar (houtzagerij)
 H.Wissink (Koenderink) boer
 G.H.Boode (Eungs)boer
 Jopie v/d Post (van Esterik)
 Jan Beltman (Sekplas) kwam terug van zijn meisje
 H.Meyer (De Renger) " " " " "
 + enige evacués uit Limburg die bij Cafe Smit inge-
 kwartierd waren
 en ondergetekende H.Sligman "De Wéver"

We werden ingeladen in een open vrachtwagen zonder enige luxe (geen zitplaatsen en geen stro).

Onderweg werd ons meedegeedeeld dat de reis geen Zwolle werd maar Assen. De eerste stopplaats was Staphorst, waar we volgens de Duitsers piezelpauze hadden

Hier werd tevens gezorgd (bij een boer uit de schuur) voor stro in de wagen, zodat de reis iets aangenamer werd Van uit Staphorst ging de reis richting Balkbrug. Stopplaats (Cafe Leunge) Hier werden 10 Russise krijgsgevangenen bij in geladen om de reis naar Assen te ondernemen. Aankomst 's morgens 8 uur.

Na 6 dagen in de kazerne te hebben doorgebracht (hier was geen paard te bekennen), werden we in de nacht van 10 op 11 Febr op de trein gezet (richting Groningen). Zondag 11 Febr begon de terugweg, richting Peize. Hier werd de nacht in een school doorgebracht.

Maandag 12 Febr 's avonds kwamen de paarden ± 100 stuks.

Met ieders 3 paarden werd de reis aanvaard naar de kazerne in Assen (drijfmat van de regen) Dinsdag 13 Febr ging de reis van Assen naar Spier Woensdag 14 Febr van Spier naar Balkbrug.

Toen moesten er nog 2 nachten gelopen worden Maar tot onze verbazing stonden hier 's morgens ± 20 man om de reis af te maken

Hier had J.Klumpers (bakker) voor gezorgd, die moest na 3 dagen in Assen te zijn geweest thuis komen om te bakken voor de Duitse Wehrmacht?

*Hendrik Sligman of
Hendrik van de Wéver bezig
met het zaaien van gras in de
tuin van zijn kleindochter.*

Naar aanleiding van deze tocht is door H.Rutten op de wijs van Ketelbinkie het volgende lied gemaakt:

Markelo's Paardevolk

I

**Toen wij uit Markelo vertrokken
 Waar men de minste erg in had,
 Vervoerd werd op een losse wagen
 Naar Assen Neerlands mooie stad.
 Wij leden allen bitt're koude,
 Dat was voor ons eenmaal beslist,
 Rijdende altijd maar verder
 Door nachtelijke duisternis.**

Refrein

**Die van hun vrienden moesten scheiden,
 Op losse wagen zonder stroo,
 Steeds maar rijdend in de koude
 Het Paardevolk van Markelo.**

II

**Nog zingend steeds in deez' ellende
 Kwamen wij dan ook in Assen aan.
 Wij reden nog een kilometer
 En bleven voor de kazerne staan.
 Ons werd een zaaltje aangewezen
 zijn stroozak had een ieder vlug.
 Wij kregen ook nog wat te eten,
 Wat boter, vlees en droge kuch.**

Refrein

III

**Zo brachten wij dan onze tijd door,
 Met boeken lezen, kaartenspel.
 Dan klonk plots'ling een commando:**

“Met den Zug nach Groningen immer schnell”.

**Zo kwamen wij na enk’le uren
Hier ook weer ter stede aan.
Wij zouden hier dan overnachten.
De and’re dag weer verder gaan.**

Refrein

IV

**Reeds na een marsch van kilometers
Kwamen wij dan ook in Peize aan.
Een stroobed maakten wij in orde,
Dit was weer voor het slapen gaan.
Ontvingen tevens de verpleging
Er waren ook sigaretten bij.
Wij hadden ook niets meer te roken
En waren hiermee zeker blij.**

Refrein

V

**De and’re dag reeds in de avond,
Toen kwamen dan ook inderdaad
De paarden, die wij moesten halen,
Die kwispelden al met hun staart.
Maar in deez’avonduren,
Gevoelden wij ons als in nood,
Het weer was toen ook zo triestig
Want het regende ook dat het goot.**

Refrein

VI

**Zo weer in Assen aangekomen,
We waren nat tot op de huid,
We rilden allen van de koude.
Het water liep de broeken uit.
De and’re morgen bij de kachel,
Waar ieder van ons toen naar vloog.**

**Hier hingen wij dan onze plunjes,
Nu bij dit haardje op de droog.**
Refrein

VII

**Zo trokken wij altijd maar verder,
Steeds rijdend op ons edel ros,
Tot Balkbrug zijn wij toen gereden
En werden daar toen afgelost.
Het waren dapp're kameraden,
Die hadden dit voor ons aanvaard.
Dit waren immers Nederlanders,
Dank zij hun voor deez' ed'le daad.**

(H.Rutten, een evacu , was ingekwartierd bij Cafe Smit).

Als een melkbus kon praten

Een melkbus heeft in zijn "leven" heel wat meegemaakt. Als "dom ding" is het voor een bus niet mogelijk om de lotgevallen weer te geven Een van de redactieleden verplaatste zich in de rol van melkbus en kreeg hem aan de praat.

Nummer 413

Op mijn lichaam zijn lijnen en bloemen getekend, het zgn. Hindeloper schilderwerk. Ik sta in de hoek van een grote kamer, waar de jongste telg van de familie mij aandachtig van alle kanten bekijkt. Ik, een melkbus met het nummer 413, die in het begin van de jaren dertig voor het eerst werd volgegoten met melk. Ik heb nu alle tijd om na te denken. Over hoe men mij gebruikt en misbruikt heeft, over goede en slechte jaren. Ik weet nog als de dag van gisteren dat ik voor het eerst mee-hobbelde in een boerenkar naar het weiland, waar een zevental koeien vredig liepen te grazen. Het melken gebeurde door de jonge boer, terwijl opa een bak vol water ging scheppen uit een put. In het weiland had men toen nog geen pomp. Het

scheppen gebeurde met een emmer aan een touw, die men in de put liet zakken. Met dat water werden later ook de emmer en de zeef weer schoongemaakt en op een oud wagenrad gelegd. Nu zou dat niet meer kunnen want zo'n oud wagenrad en ouderwetse teems waren binnen de kortst mogelijke tijd gejat.

Melkrijder Oplaat uit Elsen

Wanneer opa met zijn twee bussen, waar ik ook bij hoorde, weer op huis aan reed, was in de verte de melkboer al op komst om mij mee te nemen naar de fabriek. De jonge boer was al op de fiets vooruitgegaan, want deze moest nog op 'daghuur'. Het was net in de tijd van het hooien en voor een stuk land dat zij in huur hadden moesten zij, naast het betalen van pacht, ook een paar dagen arbeid leveren, uitgerekend in de oogsttijd.

Getjan

Getjan de melkboer, die mij mee moest nemen naar de fabriek, was al oud. Enkele jaren na de oprichting van de fabriek, zo omstreeks 1910, wist hij door laag in te schrijven, een melkrit te

bemachtigen. Een melkriet die hij bij de jaarlijkse aanbesteding steeds wist te behouden.

Zo'n enkele keer, als hij vergeten was om mij onderweg af te zetten, ben ik bij zijn huis op de wagen blijven staan.

Aan het armetierige gedoe om zijn huis, kon je wel zien dat het bij hem geen vetpot was. Geen wonder, Getjan moest leven van de opbrengst van zijn melkriet, wat niet meer dan een paar dubbelrijes per dag opracht, van zijn koe en twee varkens. Zijn vrouw Jenne zag dat blijkbaar ook niet zo zitten, want met haar oude 'juteschoetert' (juteschort) behoorde ze niet tot de propere boerinnen.

Het enige wat ze goed kon was Getjan de huid volschelden. De ene keer omdat hij zo laat terug was, de andere keer omdat hij vergeten had om de varkens te voeren voordat hij 's morgens weggereden was. Getjan kende dat verhaal, en liet dat zonder tegenspraak over zich heen gaan.

Getjan zocht zo nu en dan zijn troost bij 'Dieks', het boerencafeetje waarvan hij ook de melk mee moest nemen. Bij de andere boeren deed Getjan altijd het melkgeld aan de bus, maar bij Dieks bracht hij het persoonlijk naar binnen. Steevast kon hij daar rekenen op een borrel, terwijl hij er zelf nog een paar bij kocht. Bij die gelegenheden vergat hij dan wel eens om ons onderweg af te zetten.

Op de fabriek waar van zo'n 600 boeren de melk bij elkaar kwam, werden wij als bussen niet altijd liefdevol behandeld. Getjan was echter één van de weinige melkrijders die ons altijd netjes behandelde. Tegenover zijn collega's kon hij soms erg tekeer gaan als er met ons gesmeten werd. Zo kwam het dat ik dan ook op 25-jarige leeftijd praktisch nog geen deuk in mijn lijf had. Thuis op de boerderij had ik ook een goed leventje. Wanneer Getjan mij met een zwaai op de inrit had neergezet, stond opoe al klaar om mij mee te nemen naar de 'waskamer' waar ik van binnen met heet water goed gereinigd werd.

Ook de buitenkant werd glimmend glad geschuurd. Opoe was wat je noemt een 'pront' mensje. Zij was ook de baker in de

buurt en ze had al heel wat kinderen het levenslicht helpen aanschouwen. Dat was nog in die tijd dat de boerderijtjes klein waren en de gezinnen groot. Getjan kon altijd heel goed met Diekemeuje, zo heette ze, opschieten en zodoende werd ik altijd met veel respect behandeld. Ja, Getjan mocht Diekemeuje erg graag. Overal waar zij met spoed naar toegeroepen werd, kon hij de andere dag op een borrel rekenen. Van de jaren dat ik bij hem op melkwagen ben meegereden heeft hij bij Mans van de Tuten bij zulke gelegenheden al veertien ‘glaasjes’ moeten drinken, wat hij overigens met plezier deed. Een van zijn vaste gezegdes was altijd:” in de tweede liever geen suiker”.

Oorlog

Zo heb ik een groot aantal jaren in vredige rust doorgebracht, totdat in mei 1940 de oorlog losbarstte. De jonge boer was al opgeroepen voor de militaire dienst en lag in de buurt van Amerongen. Hij is niet meer teruggekomen. Voor Diekemeuje was dat een geweldige slag. Ik kon dat merken als ze me schoonmaakte. Vroeger zong ze allerhande oude liedjes, maar nu huilde ze vaak. Erg lang heeft ze het dan ook niet meer gemaakt. Die oorlogsjaren hadden ook bijna mij het leven gekost, toen we de laatste dagen vanuit de lucht werden beschoten. Enkele collega-bussen werden met kogelgaten doorboord en ook de oude ‘Bles’ liet hierbij het leven.

In die dagen werd ik niet altijd gebruikt voor het vervoeren van melk. Soms werd ik vol vlees gestopt en reed daar mee naar het dorp. Ze keken de melkboer nooit in de bussen.

Na de oorlog zei Getjan zijn melkriet vaarwel. Zijn opvolger was een heel wat jongere melkboer, die ons ook heel wat ruwer behandelde. Thuis had hij nog al wat om handen en hij kreeg meer bussen op zijn wagen, doordat de boeren meer koeien gingen melken. Hij moest in een sneller tempo werken en was ook een der eersten die een trekker aanschafte. Op de zandwegen werden wij in die tijd behoorlijk door elkaar geschud.

Ook op de fabriek werd het niet beter. Daar werd een bussen-poelmachine aangeschaft, waar wij met stoom en kokend water doorheen werden gejaagd. Van binnen werden wij wel goed schoon maar aan de buitenkant werd ons lichaam één roestbruine massa. Nee het leven van een melkbus was niet meer zoals vroeger.

Rommelmarkt

Deze behandeling herinnerde mij eraan dat ik ook zo jong niet meer was en ik was blij dat de vrouw des huizes besloot haar bedoeninkje aan de kant te doen. Dit bracht met zich mee dat wij de prooi werden van oud-ijzer-scharrelaars, dat ons op de rommelmarkt deed belanden.

Hier werd ik herontdekt en nu mag ik mijn laatste levensdagen doorbrengen als pronkstuk in een deftige kamer. Nu kijk ik uit op een snelweg waarover grote tankwagens met melk rijden. Een snelweg met een kruispunt, waar vroeger eens het boerderijtje van Diekemeuje stond en waar mijn levensloop een aanvang nam.

Eungs Schöppe geschilderd op een melkbus

Leven en werken op de boerderij in het vroegere Markelo.

Wat bevond zich, afgezien van de tuugkist of het kabinet en de vuurplaats, zoal in het woongedeelte van een boerderij?

Het meubilair.

Langs de wanden stonden de stoelen, die de voordien gebruikelijke banken verdrongen hadden. De zittingen van stro

gevlochten, later van biezen. Ook de tafel maakte een ontwikkeling door. Eertijds was een plank op schragen, die direct na de maaltijd werd weggezet, de plaats waaraan gegeten werd. Later kwam de wegklapbare ronde tafel in zwang.

Langs een van de wanden bevonden zich de bedsteden, met warme dekbedden. Afgesloten werden ze door deurtjes of gordijnen. In de lege ruimte onder de bedstee werden vaak de aardappels bewaard.

Vaatwerk.

Op grijphoogte liepen langs de muren, die veelal blauw waren gekleurd of als daar geld voor was betegeld, houten richels. Daar werden de aardewerken of tinnen borden en schotels op weggezet. De kroezen werden er aan gehangen, fraaie exemplaren van tin of zilver waaruit eertijds de brandewijn met suiker

Broederlijk naast elkaar, gedraaide houten schotels, eetplankjes en aardewerk, zo voor gebruik gereed.

werd gedronken bij feestelijke gelegenheden. Een ‘leppel-bröd’, het houten rekje waarin de lepels hingen was ook altijd aanwezig en soms was er zo’n rekje voor vorken.

In een enkele boerderij werd de glimmend gepoetste koperen beddepan, die gevuld met hete kooltjes diende om de kou uit het bed te verdrijven, ook te pronk gehangen. Zoiets zullen we met onze elektrische deken van nu, zeker niet doen.

Woongedeelte van een boerderij. Keuken van Assink uit Elsen

Wandversieringen.

Hoog op de muren bevonden zich de eigenlijke versieringen. Sterk afhankelijk van de welstand op de boerderij waren er schilderijtjes te vinden. (Uit oude inboedels komen nu nog oude meesterwerken op de veilingen.) Veelal stelden ze een bijbels tafereel of een afbeelding van de een of andere heilige voor. En natuurlijk ontbrak in geen enkele woonruimte de merklap of letterdoek. Proeven van handwerkkunst van soms nog grootmoeder of moeder van de boerin. Ook haar eigen fraaie merklap hing aan de muur, vaak op het fijnste kaaslinnen geborduurd, met één enkele draad zijde. Allerlei letters en traditionele afbeeldingen waren tot een kunstig geheel samengevoegd, een lust voor het oog.

Soms trof men er een in sierlijke krulletters geschreven psalm of de ‘Tien Geboden’ aan, doorgaans van de hand van de onderwijzer. Toen de fotografie nog niet bestond werden portretten vaak als silhouetten uit zwart papier geknipt en zo waren de voorouders toch te bewonderen. Later werden er prachtige statige portretfoto’s opgehangen in zwarte lijsten. Daarna kwam het gebruik om de behaalde diploma’s of getuigschriften van een landbouwtentoonstelling op te hangen in zwang.

Tijdmeting.

Van oudsher was de zon de beste tijdaanwijzer. Deze werd ‘geassisteerd’ door de haan, die vooral ‘s morgens vroeg het tijdstip om op te staan aankondigde. De torenklok was voor velen, die in de omgeving van de kerk woonden, een mogelijkheid om te zien hoe laat het was. Toen het uurwerk een algemeen goed werd, kreeg de klok haar plaats aan de wand in het woongedeelte. In deze omgeving werden waarschijnlijk de meeste klokken vervaardigd door Goorse of Larense klokkenmakers, er werkten daar, ook nu nog bekende, vertegenwoordigers van dat ambacht. In eerste instantie waren het zgn. stoeltjesklokken, later kwamen er Friese staartklokken en nog modernere versies.

Licht.

Op zomeravonden, als het lang licht bleef, was de verlichting van de binnenruimte nauwelijks een probleem. Veel werk werd dan nog buiten verricht of met open deuren of ramen. Eind september of begin oktober was het tijdstip, waarop voor het eerst weer een lamp of kaars werd aangestoken en omstreeks pasen werd er met het bijverlichten van de woning gestopt. Het vuur van de haard was, hoewel zeer zwak, de eerste lichtbron. Kaarsen werden door de bewoners zelf van bijenwas gemaakt en olielampjes zijn al uit zeer vroege tijden bekend. Lijn- of raapolie vormde de brandstof tot er petroleum op de markt am. Al deze vormen van open vuur waren gevaarlijk en er werd dan ook uiterst zorgvuldig en spaarzaam mee omgegaan.

Gasverlichting, de opvolger van de olielampen, heeft lang niet op elke boerderij ingang gevonden. Dit werd nog gevaarlijker dan de voorgaande verlichtingen geacht. Maar de elektrische gloeilamp daarentegen bleek een uitkomst. Ze was toepasbaar in alle ruimten, zonder brandgevaar.

In de winter werd rond het haardvuur het spinnewiel neergezet, want ook met schaars licht kon zonder probleem het vlas of de wol gesponnen worden.

Het verhalen vertellen, een geliefde bezigheid in de donkere periode van het jaar, had zeker geen extra licht nodig. Nee, zonder dat waren ze zelfs veel spannender!

Een veelvoorkomende bezigheid in de oude boerenkeukens

Oud Nieuws

29 februari 1912

Onder dankzegging aan den milden gever of geefster maakte Ds. Wagenaar Zondag jl van den kansel bekend, dat den vorigen Zondag in het armzakje een goudtientje was gecollecteerd.

26 september 1934

Sedert Donderdag 20 september, ongeveer half vijf 's morgens, wordt alhier vermist de ongeveer 50-jarige gehuwde timmerman J. H. O. Alle nasporingen zijn tot heden vruchteloos. Daar de man, die als zeer oppassend bekend staat, den laatsten tijd wat zwaarmoedig was, vreest men het ergste. Elke aanwijzing die tot opsporing kan leiden, zal de familie graag vernemen.

Oude foto

Veel geluk met het opsporen van de namen van de personen op onze voorgaande oude foto's hebben we tot nu toe niet gehad.

Op enkele uitzonderingen na bleven de onbekenden nog steeds onbekend. Maar misschien dat het deze keer wel lukt. Kent iemand deze waterputtende man?. Ook al heeft u maar een vermoeden, dan zijn wij blij met uw reactie. Immers als er meer mensen hetzelfde idee hebben kunnen we toch de indentiteit achterhalen en weer een stukje geschiedenis vastleggen. Graag horen wij van u.

In plaats van kaarten.....

In dit nummer sluiten we de serie af over de gebruiken, die rond 1850 in Markelo nog in zwang waren.

Mina is overleden, de eens zo sterke vrouw is door tuberculose geveld.

Na de geboorte van haar vijfde kind, eindelijk de lang gewenste stamhouder, is ze aan het sukkelen geraakt. De dokter, die haar herhaaldelijk heeft bezocht, heeft niets kunnen uitrichten. Geleidelijk aan is het slechter met haar gegaan. Geneesmiddelen voor die kwaal zijn er nog niet en zo is er te vroeg een einde gekomen aan haar leven.

Bertha, de oudste dochter, is pas tien jaar oud en moet nu de zorg voor het gezin zo goed en zo kwaad als dat gaat overnemen. Gelukkig leven GertJans ouders nog, die zullen haar ondersteunen en snel wegwijs maken in alle zaken.

Vroeg in de morgen is Mina stil gestorven. Eerder heeft ze afscheid genomen van haar kinderen. Vooral het loslaten van de kleine Willem is haar zwaar gevallen. GertJan is tot het laatste moment niet van haar zijde geweken. Een van de meiden heeft de noodnoabervrouwen gewaarschuwd. Ze komen direct naar het sterfhuis. Het is hun taak om de burens en de dichtbij wonende familie op de hoogte te stellen van het overlijden. In het dorp wordt door twee van hen een half

pond koffiebonen, een kwart pond kandij en een pakje cichorei gekocht. Ook brengen ze uit de herberg waar de groeve (het begrafenismaal) gehouden zal worden een fles jenever mee. De andere noodnabervrouwen zorgen voor het bekendmaken van het overlijden aan de buren en de familie. De buurvrouwen komen direct naar de boerderij van GertJan. Zij maken het doodskleed gereed. Uit het kabinet wordt het, door Mina zelf nog voor de bruiloft gemaakte, fijn linnen hemd, dat zwart gemerkt is, gepakt en een linnen laken. Dit moet nog zo genaaid worden dat het over het hemd kan worden aangetrokken. Mina wordt uitgekleeft, haar gezicht en handen worden gewassen. Dan krijgt ze het doodskleed aan en wordt haar een gewone vrouwenmuts op het hoofd gezet. (Is de overledene een man dan wordt er een soort slaapmuts genaaid van een halve servet.)

“Hoo ze in Twente noar de Groeve goat.” Zes Twentse boeren ter begrafenis. Anonieme pentekening. Verz. Oudheidkamer Twente

Tot het 'vat' (de doods-kist) gereed is, wordt het lichaam op de grond op wat stro neergelegd. De buurvrouwen drinken koffie met kandij en wat jenever. Hun eerste taak is klaar en ze gaan terug naar naar hun eigen huishouding. De noodnoabers blijven en doen alle voorkomende werkzaamheden. Tegen schemeravond komen de buurvrouwen weer om Mina in de eikenhouten kist, die zwart gemaakt is, te leggen en deze onder een van de ramen op de vloer te plaatsen.

De mannen uit de buurt zorgen er de volgende morgen voor dat om ongeveer elf uur de kerkklokken luiden, zodat het hele dorp weet dat er een overledene is. Dat het geen licht karwei is blijkt uit het aantal luiders, het zijn er zo'n twintig. Of is dit de manier om uiting te geven aan het medeleven van de hele buurtschap? Na het luiden gaan ze naar de

herberg waar de groeve gehouden zal worden. Daar wachten de noodnoabers op hen. Zij hebben een lijst gemaakt van de plaatsen, dorpen en buurtschappen waar iemand naar toe moet om familie en bekenden ter begrafenis te noden.

Na het drinken van wat jenever worden er briefjes gemaakt, zoveel als er burens aanwezig zijn, met daarop een of meer plaatsen waar de groevebidders (begrafenisnodigers) naar toe moeten. Op ieder briefje staan ongeveer evenveel dorpen of buurtschappen. Dan trekt ieder een opgevouwen briefje en gaat aan GertJan vragen welke gezinnen er uitgenodigd moeten worden en stapt daarna op om die droevige taak te vervullen. Alle bewoners van een adres worden voor de begrafenis uitgenodigd, maar zij behoeven niet allen te komen. Het is voldoende als er uit elk gezin iemand aanwezig is, desnoods een meid of knecht.

Daags voor de begrafenis komen de, door de noodnoabers daarvoor gevraagde, vrouwen uit de familie rouwklagen. Ze dragen rouwkleding en komen stil de boerderij binnen. Zwijgend nemen zij hun plaats naast de huisgenoten in. Er valt bijna geen woord, het verdriet overheerst. Op tafels staan rogge- en tarwebrood en een kluit boter gereed. Er wordt koffie ingeschonken, maar zolang de bewoners niets nuttigen gebruiken ook de rouwklagsters niets. Als eindelijk GertJan een snee brood pakt, tasten ook de anderen toe. Er wordt echter geen woord gezegd en als de boterham op is staan alle rouwklagsters tegelijk op en vertrekken, stil hun verdriet met zich meedragend.

De volgende middag, omstreeks een uur, zijn op de boerderij alle bloedverwanten van Mina en GertJan bijeen gekomen. Ze zitten zwijgend om de haard en krijgen een snee tarwebrood en bier aangeboden. Op de deel verzamelen zich nu ook alle goede bekenden en andere genodigden. Ze blijven staan want er zijn er zoveel, dat het ondoenlijk is ze allen een zitplaats te geven. De noodnoabers zorgen ervoor dat iedereen bier krijgt voor ze naar het kerkhof gaan. De burens dragen om een uur of vier de kist naar de deel en openen het deksel. Ieder kan nu afscheid nemen van Mina. Ook de kinderen zien hun moeder voor het laatst. Alleen de twee oudsten begrijpen dat ze zonder hun 'Mo' zullen moeten doorgaan. Dan wordt de kist met houten pennen gesloten, op een boerenwagen geplaatst en vastgebonden. Op de kist wordt een met hooi gevulde zak aan het voeteneinde gelegd. Daarop nemen de zuster van Mina en haar schoonzuster plaats. Voor de kist gaan nu andere vrouwelijke familieleden zitten op bossen stro. Uiteraard draagt iedereen rouwkleding met daarover een rouwmantel. Voor de laatste wordt aan de ladders, die zich aan de zijkant van de wagen bevinden, een touw gespannen. Nu kan de stoet vertrekken.

De weg, die genomen wordt, is niet de kortste. De, met vier paarden bespannen en door een van de noodnoabers gemende,

wagen volgt de van oudsher gebruikelijke kerkweg, hoewel dat bijna een kwartier om is. Achter de wagen lopen als eersten GertJan, Mina haar vader, broers en de andere mannelijke familieleden. Dan volgen hun directe vrienden en de overige genodigden en belangstellenden. Er is geen bepaalde volgorde meer en ieder loopt de route die hem of haar het kortst lijkt. Veel vrouwen gaan niet naar het kerkhof, zij lopen rechtstreeks naar de herberg en wachten daar tot de anderen van de begrafenis komen.

Een begrafenisstoet op weg naar kerkhof aan de Goorseweg in Markelo

De wagen rijdt gelukkig zonder enig oponthoud naar het kerkhof. Het bijgeloof geeft namelijk aan dat als er bijvoorbeeld een touw of leidsel van de wagen breekt en dit voor het een of ander is gebeurt, er daar spoedig ook een sterfgeval zal plaatsvinden. Op het kerkhof wordt, onder het luiden van de klokken door enige burens, de kist van de wagen getild en op de

baar gezet. Ook nu zijn het de burenen die de baar naar de groeve dragen. Na een kort woord van de predikant zijn het echter de noodnoabers die de kist laten zakken en ervoor zorgen dat de kist met aarde wordt bedekt. Na de begrafenis nemen zuster en schoonzuster van Mina weer plaats op de wagen, die hen naar de herberg rijdt. Daar krijgen zij, op de wagen, van de waard een glas jenever aangeboden en worden dan naar de boerderij teruggebracht.

Bij de herberg zijn inmiddels ook de bloedverwanten en burenen aangekomen, zij krijgen een aparte ruimte om te zitten. De overigen moeten zich behelpen, want voor zoveel gasten is er helaas geen plaats. Uit Deventer is anderhalve ton bier gehaald. Eén ton is er in het sterfhuis gebleven en de halve staat in de herberg. Hieruit wordt geschonken tot het vat leeg is, dan gaat de kastelein rond met een tinnen bord. Ieder legt er een dubbeltje op, van dat geld wordt in dezelfde bierglazen nu jenever geschonken.

Is de waarde van de opbrengst in jenever omgezet, dan wordt er nog eens met het bord rondgegaan en weer jenever geschonken. Genodigden hoeven niet te blijven bij het jenever drinken, maar willen ze de overledene eer bewijzen, dan drinken ze mee. Burenen en familie zijn verplicht om vier stuivers te offeren, noodnoabers en vrouwen waarvan de man aanwezig is, dragen niets bij.

Nu de tweede ronde jenever is opgedronken staat GertJan abrupt op, zijn familie, directe vrienden en de noodnoabers gaan met hem mee naar huis. De kinderen wachten op hem, ze zijn nog te klein om mee te gaan op zo'n droeve tocht en hij voelt dat ze hem nu zeker nodig hebben.

Burenen en bekenden gaan ieder huns weegs.

In de boerderij is inmiddels koffie gezet en staat er tarwebrood klaar voor de familie, die na wat gegeten te hebben vertrekt.

Eerst nu doen de noodnoabers zich te goed. Ze wassen nog af, ruimen al het gebruikte vaatwerk op en gaan weg. Dan komt er een vreemde rust in het sterfhuis. GertJan blijft achter met zijn vijf nog kleine kinderen. Het is nu zijn taak om ze, zonder de

steun van Mina, alleen groot te brengen. Wel kan hij in ieder geval rekenen op de steun van zijn ouders en de niet te verwaarlozen hulp van de buurtschap.

Gegevens voor deze reeks artikelen zijn ontleend aan de door G.Benthem gemaakte: Beschrijving d.d. 1845 Van de thans nog in gebruik zijnde feesten of malen, onder de landlieden in de gemeente Markelo van: Geboorte, Doop, Huwelijk, en Begraving.

Erfbenamingen (slot).

In ons vorige nummer behandelden we als laatste namen die afgeleid zijn van elfennamen en maakten we een begin met spot- of schertsnamen. We vervolgen met:

Schertsnamen en vondelingen.

Meer of minder schertsnamen zijn: Beste Breurtje, Klomp, Pannekoek, Honig, Kievit, Aarzeler, Snitseler, de Wilde, Koekoek.

Ook namen van vondelingen komen voor. Zeer bekend is de naam van oud kamervoorzitter, de heer Vondeling. Andere namen zijn: Van der Stoep of Van de Straat, die de vindplaats van het kind aangeven.

Namen van personen uit andere omgevingen.

Vreemdelingen, die zich in een dorp of stad vestigden, werden vaak aangeduid met de plaats of het land waar ze vandaan kwamen. Hieraan herinneren: Zwolsman, De Vries, Stenfert (van Steinfurt), Polak, Hanemaaier. Die naam werd gegeven aan arbeiders, meest kleine Duitse boeren, die van eind juni tot eind juli naar Holland trokken om de graslanden te maaien. Een voorbeeld in Markelo van zo'n vernoeming is de naamsverandering van het Erve Boman aan de Holterweg. Toen hier de Duitser Birkenhäger introuwde, heette de boerderij voortaan 'de Prusse'.

Schriftelijke vastlegging van onze namen.

Bij het napluizen van gegevens over de oudste dragers van onze namen, zijn we vóór het jaar 1600 aangewezen op de schaarse officiële documenten zoals markeboeken, schattingsregisters, vuurstedenregisters of, voor Twente, 'Het manuaal van Twenthe'.

Een voor ons gunstige verandering vindt in 1600 plaats, doordat bij wet wordt opgelegd dat kerken verplicht zijn doop- en trouwregisters bij te houden. Van deze verplichting komt tot zelfs in de 19^e eeuw niet alles terecht. Door de oorlog met aanvankelijk de Spanjaarden, dan de Munstersen en daarna de Fransen, ontstaat regelmatig een gezagsvacuüm. Zo worden nu eens de katholieken, dan weer de protestanten met het bestuur belast. In 1665 wordt een katholieke doop bestraft met een boete van 25 goudgulden of de beste koe uit de stal. Een handige pastoor schrijft dan zijn dopeling als volgt in: '*gedoopt, Joannes, zoon van Henricus en Hermina*'. Die pastoor wist best wie Henricus en Hermina waren, maar bij het zoeken naar onze voorouders zijn deze gegevens van generlei waarde.

Bij de speurtocht naar de eigen familienaam dient men er rekening mee te houden dat de katholieken van 1663 tot 1794 verplicht waren voor een dominee te trouwen. Eveneens is het belangrijk te weten dat in de bandeloze tijd van de 80 jarige oorlog en in de oorlog met de Munstersen, een zelfde familie wel eens, om en om, protestant en katholiek kan zijn geweest.

Burgerlijke Stand.

De volledige registratie van onze naam, van geboorte tot overlijden, is ingevoerd onder Napoleon. In 1803 wordt het verplicht om het huwelijk voor een burgerlijke gemeente te sluiten. Daarop volgt in 1811 het moeten aannemen van een vaste familienaam. Veel mensen denken dat het een voorbijgaande maatregel is en dat geeft aanleiding tot het opgeven van de meest dwaze schertsnamen, zoals we al gelezen hebben. Het gebeurt soms dat in een zelfde gezin meerdere familienamen worden gekozen. Ook van de verplichting tot het voeren van een

vaste familienaam komt in eerste instantie niet alles terecht. Tot zeker 1850 zien we dat, bijvoorbeeld, een naam Jansen wordt gevolgd door de toevoeging: 'nu Pietersen' of 'geboren Pietersen'. In diezelfde periode wordt ook de dienstplicht ingevoerd, Napoleon heeft soldaten nodig. Ouders, die ver vooruit kijken, laten dan hun zoon als dochter inschrijven om zo de militaire dienst in de toekomst te voorkomen. Doordat er bijna geen zonen meer worden aangegeven, wordt er een wet van kracht die voorschrijft dat men het kind aan de ambtenaar van de burgerlijke stand moet tonen.

Ondanks de niet altijd juiste naleving van die verplichte administratie kan men echter de lijn naar onze voorouders, tot het eind van de 16^e eeuw, vrij gemakkelijk volgen. Dit hebben wij o.m. te danken aan de wetgever die vaststelde dat, naast de geboorteregisters, ook in de huwelijks- en overlijdensregisters de namen van de betreffende ouders vermeld moesten worden. Daar komt nog bij dat jongeren, die nog minderjarig zijn, de toestemming van hun ouders nodig hebben voor een huwelijk. Vaak vinden wij op die manier weer andere documenten, die ons voorthelpen bij het zoeken naar ons voorgeslacht.

Zo bestaan er de '*aktes van bekendheid*'. Een dergelijke akte werd opgemaakt als een minderjarige wees wilde trouwen en de kerk verzuimd had het overlijden van de ouders in het dodenregister te vermelden. Door bekenden van deze jongere moest dan bij een notaris worden verklaard dat ze de ouders van de betreffende persoon zeer goed gekend hadden toen ze nog leefden en dat ze zoveel jaren geleden waren gestorven. Met deze notariële akte, als wettig bewijs van het niet meer in leven zijn van de ouders, kon dan toch het huwelijk plaatsvinden.

Voor ons, als navorsers, betekent het weer een generatie verder terug in de familiegeschiedenis.

Hoewel er nog veel is te vertellen over Erfbenamingen, is dit voorlopig het einde van deze serie.